

Lesz-e magyar nyelv a Kárpát-medencében?

írta Dr. Marác László (Amszterdami egyetem)

A magyar nyelvet nyolc különböző Kárpát-medencei országban beszélik: Magyarország, Ukrajna, Románia, Szlovákia, a volt jugoszláv tagállamok (Szerbia, Horvátország, Szlovénia) és Ausztria. Ezeknek az országoknak területei szomszédosak Magyarországgal, a Kárpát-medencéhez tartoznak: Felvidék (Szlovákia), Kárpátalja (Ukrajna), Erdély (Románia), Vajdaság (Szerbia), Pannón-Horvátország (Horvátország), Muravidék (Szlovénia), Burgenland (Ausztria). A fenti területeket etnikailag vegyes közösségek, magyarok, illetve nem magyarok lakják. A határon túli magyarokat „kisebbségként” tartják számon azokban az országokban ahol laknak.^[1] A legtöbb esetben azonban többséget alkotnak azokon a vidékeken, ahol élnek.

Bármilyen legyen a Kárpát-medencének a területi felosztása, mindazok a földrajztudósok, akik foglalkoztak a Kárpát-medencével, azt állítják, ez a terület szociálisan, kulturálisan és nyelvészetiileg összetartozik. Utalok kitűnő tanulmányokra, melyek alátámasztják ezt a nézetet. A Kárpát-medence Smith értelmében (1991, 172) egy ún. „kulturális térség”. Így indokolt a Kárpát-medencét egységként tanulmányozni, holott néhány esetben az etnikai kapcsolatok átvágják a Kárpát-medencei határokon.^[2] E tanulmányban emellett érvelek, hogy a magyarság még mindig kulturális fölényben van a Kárpát-medencében. Ez annak tulajdonítható, hogy a magyarok a Kárpát-medencében etnikai szempontból is többségben vannak. Smith (1991, 11–13) szerint a nemzeti önazonosság-tudat kelet-európai modellje „etnikai” a „civil” nyugat-európai modellel ellentétesen. Ennek két fontos következménye van. Először is, a nemzet egy olyan közösség, aminek van közös származástudata, és amelyhez minden egyén szervesen kapcsolódik. Másodsor, azt a szerepet, melyet a nyugati civil modellben a jog alkotja, az etnikai modellben az ősi kultúra, valamint a nyelvek és hagyományok alkotják. Emiatt központi szerepet játszottak szótárírók, bölcsészek, néprajzosok a kelet-európai és ázsiai korai nemzettudat ébresztésében. Utalva Smithre (1991, 11–13, 20) elfogadhatjuk azokat az állításokat, hogy Közép- és Kelet-Európában az ősi nyelvek és kultúrák határozzák meg az etnikai önazonosság-tudatot; és hogy ezek a jegyek erősen kapcsolódnak a nemzeti önazonosság-tudathoz. Tehát a magyar nyelv ismerete és az etnikai magyarság között erős kapcsolat áll fenn. Minden etnikai

^[1] Chászár, 1982; Galántai 1992.

^[2] Lásd Kollányi, 2005 és az ott használt forrásmunkákat; Kocsis, 2005; Kocsis – Kocsis-Hodosi, 1995; Rónai, 1945.

magyar beszéli és használja a magyar nyelvet ebben térségben. A magyar önazonosság-tudatának a jegye a Kárpát-medencében az, hogy minden magyar ismeri a magyar nyelvet.^{3[3]} Természetesen nem minden magyar nyelvet beszélő etnikai magyar, és nem minden etnikai magyar beszéli a magyar nyelvet. Például vannak olyan romák, akik csak magyarul beszélnek, de nem etnikai magyarok. Kétnyelvű beszélők, akik magyarul is tudnak, például etnikai románok Erdélyben beszélnek magyarul, de nem etnikai magyarok. Vannak olyan etnikai magyar közösségek, mint a moldovai csángók, akik már nem beszélnek magyarul, csak románul tudnak. Ezek a közösségek magukat azonban magyar eredetűnek tartják. Attól eltekintve, hogy ezek az esetek kivételt alkotnak, Smithnek a Közép- és Kelet-Európára vonatkozó megfigyeléseiből ezeket az állításokat mégis érvényesnek tartom. Smith általánosítását a következőképpen lehet levezetni.

Smith általánosítása Közép- és Kelet-Európára

Ha X etnikai csoporthoz tartozol, akkor az X nyelvet beszéled, a fordítottja nem igaz.

A fenti általánosításból következik, hogy minden etnikai magyar a Kárpát-medencében magyarul beszél.^{4[4]}

Attól eltekintve, hogy a magyar nyelv státusa jogilag feltételekhez van kötve, és nyelvpolitikailag korlátozva van, a magyar nyelv több elismerést élvez az európai keretek közt.^{5[5]} A kommunizmus bukása után a belső és a határokon átívelő közterület szabad lett. Ahhoz, hogy beszélők társalogjanak, szabadon választhatják azt a nyelvet, amelyen kommunikálni szeretnének. Továbbá az Európai Tanács által nemrég elfogadott egyezmények, az úgynevezett Regionális és kisebbségi nyelvek európai chartája (1992) és a Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről (1995) biztosítják a kisebbségi nyelvek szabad használatát.^{6[6]} Ezeket az egyezményeket eddig még nem ágyazták be az Európai Unió jogi keretébe, de egyértelmű, hogy ezek az egyezmények fontos szerepet játszanak Európa további liberalizálásában és Közép-Európa európaizálásában. Emiatt a közép-európai magyar közösségek támogatni fogják a térség további európaizálását.^{7[7]} Ez a nézet ütközik a nacionalista joggyakorlattal, főleg Romániában és Szlovákiában. A nacionalista politika akadályozni, illetve késleltetni fogja a magyar nyelv szabad használatát. Az európaizálás miatt a magyar nyelv erősíteni fogja helyzetét Közép-Európában, pontosabban a Kárpát-medencében, ahol a magyarság többségben van. A magyar nyelvnek van esélye arra, hogy a jövőben regionális kommunikációs nyelvvé, a Kárpát-medence *lingua francá*vá fejlődjön.

1. Magyarok a Kárpát-medencében

^{3[3]} Lásd Marác, 2007.

^{4[4]} Lásd Marác, 2007 ezért az állításért.

^{5[5]} Lásd Brubaker et. al., 2007; Csergo, 2007; Kontra – Hattyár, 2002.

^{6[6]} Lásd Trifunovska, 2001.

^{7[7]} Vessd össze azt a sok dokumentomot, jelentést, amelyeket a Kárpát-medencei magyar közösségek ebben a szellemben kiadtak: Bárdi – Éger, 2000 és Ankerl, 2004 írásait.

A Kárpát-medencében a magyarok a következő nyolc országban laknak.^{8[8]}

1. táblázat: Etnikai magyarok a Kárpát-medencében

	Kárpát-medence	Összesen
Magyarország	10.360.000	
Szlovákia	710.000	
Ukrajna	200.000	220.000
Románia	1.930.000	2.100.000
Volt-Jugoszlávia (Szerbia, Horvátország, Szlovénia)	455.000	465.000
Ausztria	5.000	70.000
Összesen	13.660.000	16.515.000

A táblázatból kiderül, hogy a Kárpát-medencei magyarság össz-száma 13.660.000. A 2001-es hivatalos népszámlálási adatok szerint a Kárpát-medence etnikai megoszlása a legfontosabb etnikai csoportok szerint a következő:^{9[9]}

2. táblázat: Etnikai megoszlás a Kárpát-medencében

Etnikai csoport	Lélekszám	Arany %-ban
Magyarok	11.706.000	39,7
Románok	5.464.000	18,5
Szlovákok	4.716.000	16,0
Horvátok	2.828.000	9,6
Szerbek	1.497.000	5,1
Ruszinok/ukránok	1.125.000	3,8
Romák	579.000	2,0
Németek	372.000	1,3
Szlovénok	82.000	0,3
Csehek	60.000	0,2
Montenegróiak	38.000	0,1
Oroszok	33.000	0,1
Bosnyákok	27.000	0,1
Egyéb	105.000	0,4
Ismeretlen	828.000	2,8

Ebből a táblázatból világosan kiderül, hogy az etnikai magyarok a Kárpát-medencében még mindig többséget alkotnak, holott Kocsis, Bottlik és Tátrai

^{8[8]} Lásd Kocsis – Kocsis-Hodosi, 1995; Kocsis (szerk.), 2005.

^{9[9]} Lásd Kocsis – Bottlik – Tátrai, 2006: 28.

(2006, 28) megállapítják, hogy a Kárpát-medencei magyarok száma a 20. század második felében visszaesett.

3. táblázat: A Kárpát-medencei magyarság hanyatlása

Magyarok	Lélekszám	Arany %-ban
1941	12.221.000	50
1991	12.843.000	42,5
2001	11.706.000	39,7

A szerzők szerint ez annak tulajdonítható, hogy a Kárpát-medencei etnikai magyarság természetes növekedése visszaesett. Vedd észre azonban, hogy azok a magyarok, akik a Vajdaságból, illetve Erdélyből Magyarországra vándoroltak (például a Milosevics- vagy a Ceausescu-korszakban), a múlt század 80-as, 90-es éveiben nem befolyásolják negatívan a Kárpát-medencei magyarság összsámát, ezek a migrációk a Kárpát-medencén belül játszódtak le.

A különböző etnikai csoportok megoszlása a Kárpát-medence egyes országaiban a 2001-es népszámlálási adatok szerint a következők:^{10[10]}

4. táblázat: Etnikai megoszlás a Kárpát-medencei államokban

Terület	Államalkotó nemzet aránya	Nemzeti kisebbségek aránya	Romák aránya
Magyarország	91,2	1,3	1,2
Szlovákia	85,5	11,5	1,7
Kárpátalja (Ukrajna)	80,5	18,3	1,1
Erdély (Románia)	74,6	23,8	3,4
Vajdaság (Szerbia)	65,0	26,7	1,4
Pannon-Horvátország	90,1	7,7	0,3
Muravidék (Szlovénia)	85,0	9,5	1,2
Őrvidék (Ausztria)	87,4	12,5	0,1
Kárpát-medence	83,7	11,5	2,0

Ezekből a táblázatokból azt a következtetést vonjuk le, hogy a magyar nyelv többségi nyelv a Kárpát-medencében. Mint a fentiekben kifejtettük, szoros

^{10[10]} Lásd Kocsis – Bottlik – Tátrai, 2006: 29.

kapcsolat áll fenn etnikai hovatartozás és anyanyelv között Európa e térségében. Egy adott anyanyelv tudása és használata gyakran megmutatja, hogy egy adott beszélő milyen etnikai csoporthoz tartozik. Tehát Smith általánosítása szerint mindenki, aki magyarnak vallja magát, magyarul beszél. A magyar beszélők száma a Kárpát-medencében azonban sokkal magasabb.

Először is, sok a két, illetve több nyelvet beszélő a Kárpát-medencében. Minden egyes magyar az ország hivatalos nyelvét beszéli azokban az országokban, ahol kisebbséget alkotnak. A fordítottja is igaz lehet, nagy számú román, szlovák, ruszin/ukrán magyarul is tud, főleg azokon a területeken, amelyek a Kárpát-medencéhez tartoznak. Másodsor, nagy számú vegyes házasságok léteznek magyarok és nem magyarok között, főleg azokon a Kárpát-medencei területeken, ahol magyarok laknak. Ez pozitívan befolyásolja azoknak a két, illetve több nyelvűeknek a számát, akik magyarul is beszélnek. Harmadszor, a legtöbb roma nemzetiségű a magyar kisebbségi területen magyarul beszél.

A 2001-es hivatalos népszámlálási adatok szerint csak 579.000 roma nemzetiségű él a Kárpát-medencében (lásd 2. táblázat). Ez a szám túl alacsonynak látszik, főleg az erdélyi romák száma sokkal magasabb, valószínűleg két millió körül lehet.^{11[11]} Közismert azonban, hogy a romák gyakran nem vállalják etnikai hovatartozásukat hivatalos népszámlálásokban, mivel tartanak a negatív következményektől. Összegzőképpen, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az etnikai magyarok többségben vannak a Kárpát-medencében. A Kárpát-medence összlakosságából legalább 39,7% beszél magyarul, de mivel sok két, illetve több nyelvet beszélő él azokon a területeken, ahol a magyarság él a Kárpát-medencében, ez a százalék valószínűleg sokkal magasabb.

2. A magyar nyelv jogi helyzete a Kárpát-medencében

Ami a magyar nyelv jogi helyzetét a Kárpát-medencében illeti, általában négy lehetőség van. Először is, az alkotmány határozza meg a hivatalos nyelvet, az ún. államnyelvet. Ebben az esetben az államnyelv a többségi nemzet nyelve. Következtetésképpen, ha az adott országban más nyelvet is beszélnek hierarchikus viszony áll fenn, melyben a többségi nyelv a hierarchia csúcsán van. A nyelvek e szerinti csoportosítását nem lehet demokratikusnak nevezni.

Másodsor, az alkotmány meghatározza a hivatalos nyelvet, az államnyelvet, a kisebbségi nyelvekkel együtt. Ebben az esetben nyelvi egyenlőség áll fenn, és ez megfelel a demokratikus normáknak. Harmadszor, a hivatalos nyelv, vagyis az államnyelv nincs lefektetve az alkotmányban, más jogrendszerben van meghatározva. Negyedszer, a hivatalos nyelv vagy államnyelv nincsen meghatározva sem az alkotmányban, sem más jogrendszerben.

Ha figyelembe vesszük a magyar nyelvet a Kárpát-medencében, akkor a harmadik lehetőség nincsen képviselve.^{12[12]} Az első csoportban találjuk a magyar nyelvet Romániában, Szlovákiában, és a 80-as, 90-es évek milosevicsi

^{11[11]} Lásd Tóth, 2005.

^{12[12]} Lásd a következő honlapot: <http://adattar.adattar.transindex.ro>.

Jugoszláviájában. Alapjában véve ez azt jelenti, hogy a magyar nyelv státusa jogilag alacsonyabb helyzetű mind a három esetben. A magyar kisebbségnek nincsen hivatalos státusa az alkotmányban, és a magyar nyelv használata korlátozva van nyelvtörvények által, még azokon a területeken is, ahol a magyarság többségben él, mint például az erdélyi Székelyföldön.^{13[13]} A következőkben megvitattunk néhány olyan intézkedést Romániában, mely korlátozza a magyar nyelvet.^{14[14]} A második csoportban ott találjuk a magyar nyelvet Szlovéniában, Horvátországban és részben Ausztriában, Ukrajnában és a 2002 utáni Szerbiában. Ezekben az esetekben az alkotmányban rögzítve van a magyar nyelv státusa, tehát itt a magyar nyelv egyenjogúságot élvez. A magyar nyelv helyzete ebben a csoportban sokkal előnyösebb, mint az első csoportban. A negyedik csoport jellemzi a magyar nyelv helyzetét Magyarországon. A magyar alkotmány nem határozza meg külön az országban a nyelvhasználatot, mivel efféle igények soha nem álltak fenn.

A magyar nyelvet nagy tömegek Romániában főleg Erdélyben beszélik. A regáti Románia területén a magyar körülbelül 100.000 etnikai moldovai magyarnak az anyanyelve, az ún. csángó magyaroknak. Bukarest városában is sokan beszélik a magyar nyelvet. Erdélyben a magyar többségi nyelv Hargita, Kovászna, Maros megyékben. Továbbá egész Erdély területén használják a magyar nyelvet, néha többségi nyelvként, néha kisebbségi nyelvként, településektől függően.

A román alkotmány 13. cikkelye határozza meg a nyelvek használatát. A román alkotmány a román nyelvet határozza meg az ország hivatalos nyelvének. Ebből az következik, hogy egyik kisebbségi nyelvnek (beleértve a magyart is) sincs alkotmányos státusa. A román alkotmány nem ismeri a kollektív nyelvi jogokat (a nem románul beszélők esetében; ld. a 32.3 cikkelyt). Etnikai és nemzeti kisebbségek Romániában csak egyéni jogokkal rendelkeznek, ami a nyelvhasználatot illeti. Természetesen ez egy fura kikötés, mivel a nyelvhasználat nem egyénhez kötött. Ezt már több nemzetközi szervezet ismerte el, mint az ENSZ, az EBESZ, az Európai Tanács, amelyek a kollektív jogokat nyelvi és kisebbségi egyezményeibe belefoglalták. Még a magyar–román államközi 1996-os egyezmény is elismeri a kisebbségek kollektív jogait. Emiatt a román jogrendszer ellentmond az ország nemzetközi vállalásainak.

A 13. cikkely következménye, hogy a hivatalos nyelvet kötelezően kell használni a közterületen. Más Romániában beszélt nyelvek úgy vannak kezelve, mint idegen nyelvek. Az oktatás nyelve is törvényileg van meghatározva. Az oktatási törvényben az van lefektetve, hogy Romániában az oktatási nyelv román, lásd a 32.127 cikkelyt. Más nyelvek használata oktatás céljából a törvény által korlátozva van. Románia történelmét, földrajzát románul kell oktatni. Más szóval a magyar tanulók nem tanulják Erdély helyneveit magyarul. Románia történelmét románul kell tanítani, ami azt eredményezi, hogy mindazokat a vitatott kérdéseket a magyar és román történelemben, mint a románok dákoromán eredete, nem lehet ellensúlyozni a magyar szemponttal. Továbbá a román törvény nem engedélyezi, hogy Romániában külföldi tankönyveket

^{13[13]} Lásd Brubaker et. al., 2006; Csergo 2007; Kontra – Hattyár, 2002.

^{14[14]} Vesd össze Péntek, 2006; Péntek – Benő, 2003, 2005; Benő – Szilágyi, 2006).

használjanak hivatalosan. Így nem szabad használni magyar történelemkönyvet a magyar kisebbségi osztályokban. Mivel a román nyelv a hivatalos nyelv, oktatásügyi aktákat csakis románul fogadják el. Azért, mert a román nyelv az egyedüli hivatalos nyelv Románia területén, minden önkormányzatnak biztosítania kell román nyelvű osztályokat még akkor is, ha nincsenek etnikai románok vagy román nyelvűek az adott községben. A román oktatási törvénykezés miatt aránytalanságokat tapasztalhatunk, ami az egyének nyelvtudását illeti. Magyar anyanyelvűek mindkét nyelvet ismerik, holott etnikai románok gyakran csak a hivatalos nyelvet beszélik, vagyis saját anyanyelvüket.

A megkülönböztető gyakorlatot a kisebbségi nyelvekkel szemben megfigyelhetjük a közigazgatási törvény esetén is. Ez a törvény is lefekteti, hogy a közigazgatás hivatalos nyelve a román (ld. 32.127 cikkely). Ez azt jelenti, hogy a közigazgatási aktákat románul kell közzétenni.

Következésképpen az erdélyi magyaroknak nem engedik meg, hogy a helyi hatóságokkal magyarul levelezzenek, még akkor sem, ha az adott községben a magyar lakosság alkotja a többséget. A közigazgatási törvény kitételei miatt a kisebbségi nyelvhasználat nagyon korlátozott, olyan esetekben is, ha az adott község lakosságának legalább 20%-a a kisebbségi nyelvet beszélőkből áll (a román jog szerint kisebbségi nyelveket csak ekkor lehet használni). Ezekben az esetekben is csak az utca- és helynevek feliratait lehet a kisebbségi nyelven feltüntetni, de a hivatalos levelezés a helyi hatóságokkal vagy olyan formális események, mint egy magyar pár házasságkötési szertartása nem lehetséges kisebbségi nyelven. Attól eltekintve, hogy Kolozsváron legalább 70.000 magyar nyelvű lakik az utolsó népszámlálási adatok szerint, a város helynévtáblái egynyelvűek (román feliratúak, mivel az etnikai magyarok száma nem éri el a 20%-ot, csak 19,9%). Még akkor is, ha az utóbbi szám igaz lenne, amiben lehet kételkedni, természetesen nem felel meg a demokratikus normáknak, ha annyi embert kizárnak anyanyelvük használatából városukban.

A megkülönböztető gyakorlat, ami a magyar nyelvet illeti, nemcsak a jogi rendszer megszerkesztésével történik, hanem még mindig tart az etnikai megoszlás erőszakos megváltoztatása is.^{15[15]} Az állam hivatalos, félhivatalos intézetei, mint a rendőrség, katonaság, az ortodox egyház, behatolnak olyan területekre, ahol a románt alig vagy nem is beszélik, s ezzel megváltoztatják az etnikai megoszlást.

3. Közép-Európa európaizálása

Az a kérdés vetődik fel, hogy a magyar nemzet hagyományos értelemben még mindig létezik a Kárpát-medencében vagy államhatárokat átívelő nyelvközség. Az utóbbi helyzet megegyezik azzal a kulturális térséggel, mely tartalmaz etnikai rokon kultúrákat Smith (1991,172) értelmében. A kettős állampolgárságról szóló népszavazás a próbaesetek egyike, hogy megválaszoljuk ezt a kérdést. Ezt a népszavazást 2004. december 5-én tartották meg Magyarországon. A népszavazás eredménye nem támogatta azt a nézetet, hogy a magyar politikai nemzet még egységes, attól eltekintve, hogy kis

^{15[15]} Lásd Marác, 2007.

előnyvel, 51,5%-a a szavazóknak támogatta a határon túli magyarok kettős állampolgárságát, és 48,4%-a ellenezte. A népszavazás azonban nem volt jogerős, mert a részvételi arány 37,4%-a az 50%-os érvényességi határ alatt maradt. Azt a következtetést lehet ebből levonni, hogy a magyarországi magyarokat nem érdekli a határokon átívelő politikai nemzet, vagy ellenzik az egységes Kárpát-medencei magyar nemzetet. Tehát jobb nem utalni a politikai nemzetre hagyományos értelemben, ha a Kárpát-medencei magyarságról beszélünk. Ahelyett azt tételezzük fel, hogy a Kárpát-medencei magyarság határokon átívelő kulturális közösség. A „kultúra” olyan rendszer, melyben közös jelentések, hagyományok, magatartások, értékek és mindazok jelképes formái jelen vannak. Világos, hogy a magyar nyelv e rendszerben központi helyet foglal el. A magyar nyelv nemcsak szerkezeti szempontból egységes, de egységes jelentés és tartalom szempontjából is, másképpen a Kárpát-medencei beszélőknek kommunikációs nehézségei támadnának. Ez azonban nem igaz. Így a magyarság nincsen egy Kárpát-medencei magyar állam létezéséhez kötve, hanem inkább határokon átívelő közösség, mely nyelvileg, kulturálisan egységes. Azt mondhatjuk, hogy a 19. századi kulturális nacionalizmus szálló igéje, „nyelvében él a nemzet”, a mai napig érvényes.^{16[16]}

Azt a következtetést vonjuk le, hogy nem a nemzetiség tartalma változott a kommunizmus bukása óta, hanem a (Habermas 1962-es értelmezése szerinti) közterület éledt újjá. E közterületeken mind egyének, mind nem állami szervezetek, tehát amelyek a civil társadalmat alkotják, szabadon cselekedhetnek. Az EU közép-kelet-európai terjeszkedésével ez a közép-európai közterület része lett az európai szabad térnek. E közterületen a civil társadalom szabadon és ösztönösen választhat kommunikációs nyelvet. A Kárpát-medencei közterületeken rendkívül sok határon átívelő tevékenység folyik, amely a magyar nyelvet beszélőket egységesíti.

Itt csak néhány példa:

- Több mint egy félmillió magyar nyelvű vesz részt a pünkösdi csíksomlyói búcsún.
- A Magyarok Világszövetsége olyan nem állami szervezet, amely határokon átívelő tagsággal rendelkezik. Ez igaz a magyar anyanyelvi konferenciákra is.
- A Kárpát-medencében több határon átívelő eurorégió létezik, mint a Kárpátok eurorégiója.
- A határon túli magyarok politikai rendszere hasonlít a magyarországi kéttömbrendszerre, holott vannak helyi eltérések.
- Attól eltekintve, hogy Kolozsváron a hivatalos népszámlálási adatok szerint a magyarság száma 20% alá esett, a magyar közösség elég egységes hálózatot alkot a városban.^{17[17]}
- A magyar műholdas televízió, a Duna TV 1990 óta sugároz. Az adás célja, hogy informálja és egységesítse a világon élő magyarságot, de elsősorban a Kárpát-medencére összpontosít.

^{16[16]} Lásd Marác, 1999.

^{17[17]} Lásd Brubaker et al., 2006.

– Az, hogy közterületeken szabadon lehet működni, kihívást jelent az oktatás állami egyeduralmára nézve. Alapítványok is létrehozhatnak oktatási intézményeket, mint például a magyar nyelvű erdélyi Sapientia Egyetemet.

– Az erdélyi Sapientia Egyetem, a nagyváradi Partium Keresztény Egyetem és a komáromi Selye János Egyetem rektorai a Magyar Rektori Konferencia tagjai.

– A magyar könyvhéten, amelyet minden év júniusának első hetében szerveznek a Vörösmarty téren, Budapesten a legtöbb Kárpát-medencei magyar nyelvű kiadó jelen van új magyar nyelvű kiadványaival.

– A Magyarországon megjelenő hírfórumokban, újságokban, hetilapokban és egyéb médiumokban rengeteg hír jelenik meg a határon túli magyarul beszélő közösségekről és fordítva.

– Internetes fórumokon nagyon sok magyar nyelvet beszélő felhasználó jelenlétét észlelhetjük. Ezek a fórumok már eleve határokat ívelnek át. Például a magyar nyelvű fórumnak (www.iwiw.hu) legalább több százezer résztvevője van. Az www.iwiw.hu célja a világhálón keresztül megtalálni régi magyar ismerősöket.

– A Magyar Tudományos Akadémiának kirendeltségei vannak Erdélyben és Felvidéken.

– A budapesti református egyházgyülekezet („a reménység szigete”) az erdélyi Királyhágó-melléki református egyházkerülethez tartozik.

Mindezek a tevékenységek nem hivatalos nyelvpolitika vagy nyelvtervezés eredményei, hanem a közterületben zajló szabad és ösztönös cselekvések eredménye. Ez alátámaszta Smith (1991, 172) nézetét: „a kulturális térség, mely rokon kultúrákat tartalmaz, leginkább hosszú folyamatok eredménye, és ami nincsen előkészítve, annak célja és iránya sincs.” Ezek a tevékenységek egyértelműen kimutatják, hogy a magyar nyelvhasználat átível határokon, és a határokon átívelő magyar közösség létezik. Ebben az esetben a magyar nyelv feltűnik mint *lingua franca* egy kulturális térségben, ami a Kárpát-medence.^{18[18]} Az a kérdés vetődik fel, hogy milyen az EU-ban a kisebbségi nyelvek státusa.^{19[19]}

4. Kisebbségi nyelvek az Európai Unióban

Az EU jelenleg nem bír külön kisebbségi nyelveket védő egyezményekkel, holott az anyanyelv használati jogát az unió elismeri mint alapvető jog. Vessd össze például az Európai Unió alapvető jogok chartájának (amelyet Nice-ben rögzítettek 2000. december 7-én) 22. cikkelyét, melyben azt olvashatjuk, hogy az unió tiszteletben tartja a kulturális, vallási, nyelvi sokszínűséget. Az EP többször szavazott meg határozatokat például 1981-ben, 1983-ban, 1987-ben, 1994-ben, hogyan védje meg a kisebbségi jogokat, beleértve a nyelvi jogokat, és elfogadta az európai uniós intézeteiben hivatalos nyelvek használatával

^{18[18]} Lásd Smith 1991, 172–173 old.

^{19[19]} Az utóbbi években amelltt érveltek, hogy kulturális és nyelvi autonómia a demokratikus társadalom velejárója Halperin et al., 1992; Balogh, 1999. A Kárpát-medencei magyar közösségek a kommunizmus bukása után autonómiáért harcolnak. Itt ezt a kérdést mellőzni fogom.

kapcsolatos határozatot 1995. január 19-én, melyben az áll, hogy az EU összes hivatalos nyelve munkanyelv.^{20[20]}

Jelenleg az Európai Tanács két jogi egyezményt fogadott el, melyek fontosak a kisebbségi nyelvek megvédésének szempontjából, a Keretegyezményt a nemzeti kisebbségek védelméről, melyet 1995. január 1-jén Strasbourgban írtak alá, és a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartáját, amelyet 1992. november 5-én írtak alá. Ezeknek az egyezményeknek általános alkalmazása jelentősen hozzájárul az európai stabilitáshoz, demokratizáláshoz, békéhez.

A *Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről* a nemzeti kisebbségek önazonosságának pozitív megkülönböztetését támogatja az emberi jogok és az általános szabadságjogok alapján. Ez a keretegyezmény elismeri, hogy a kisebbségi jogok kollektív jogok, és a határokon átívelő együttműködés nincs államokra korlátozva, hanem helyi és regionális hatóságok is részt vehetnek ebben. Ez rendkívül lényeges a határon túli magyar közösségekre nézve a Kárpát-medencében. A következő táblázat azt mutatja, hogy minden érintett állam a Kárpát-medencében, ahol magyarul beszélnek, aláírta, illetve alkalmazza a Keretegyezményt a nemzeti kisebbségek védelméről:

5. táblázat: Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről

Államok	Aláírták	Ratifikálták	Hatályba lépett
Ausztria	1995. június 29.	1998. március 31.	1998. július 1.
Horvátország	1996. november 6.	1997. október 11.	1998. február 1.
Magyarország	1995. február 1.	1995. szeptember 25.	1998. február 1.
Románia	1995. február 1.	1995. május 11.	1998. február 1.
Szerbia	2001. május 11.	2001. május 11.	2001. szeptember 1.
Szlovákia	1995. február 1.	1995. szeptember 14.	1998. február 1.
Szlovénia	1995. február 1.	1998. március 25.	1998. július 1.
Ukrajna	1995. szeptember 15.	1998. január 26.	1998. május 1.

A Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája abból indul ki, hogy a nyelvek az európai közös kulturális hagyaték részei, és a nyelvek megvédése szükséges, mivel az államok beolvasztó politikát folytatnak, és modern civilizációkat egységesítenek. Minden érintett állam, ahol a magyar nyelvet beszélnek, aláírta ezt a chartát, kivéve Románia. Vesd össze a következő táblázatot:

^{20[20]} Lásd a tanulmányokat a következő kötetben: Trifunovska, 2001.

6. Táblázat: Regionális és kisebbségi nyelvek európai chartája

Államok	Aláírták	Ratifikálták	Hatályba lépett
Ausztria	1992. november 5.	2001. június 28.	2001. október 1.
Horvátország	1997. november 5.	1997. november 5.	1998. március 1.
Magyarország	1992. november 5.	1995. április 26.	1998. március 1.
Románia	1995. július 17.		
Szerbia	2005. március 22.	2006. február 15.	2006. június 1.
Szlovákia	2001. február 20.	2001. szeptember 5.	2002. január 1.
Szlovénia	1997. július 3.	2000. október 4.	2001. január 1.
Ukrajna	1996. május 2.	2005. szeptember 19.	2006. január 1.

Alapvetően a Kárpát-medencei magyar nyelvközösségek jogilag védve vannak az Európai Tanács e két egyezménye által. Az EU még nem vette át ezeket az egyezményeket, de az Európai Tanács azon tagjai, akik aláírták ezeket az egyezményeket, EU-tagok is, kivéve Ukrajna. Elvárható, hogy az Európai Tanács mércéjét az EU is átveszi a jövőben.

Az unió elismerte, hogy szükséges megvédeni és ápolni a nyelveket azzal, hogy nemrég kineveztek egy többnyelvűségi biztost. Az első többnyelvűségi biztos a román Leonard Orban lett, aki saját országából ismeri ezt a jelenséget. Székfoglaló beszédében 2006. november 11-én Brüsszelben Orban azt állította: „... Európa nyelvi és kulturális többszínűsége egy olyan tőkeforrás, amit gondozni és fejleszteni kell. [...] A sokszínűség tisztelete (beleértve a nyelvi sokszínűséget) és minden típusú megkülönböztetés elleni harc alapvető pillérek ahhoz, hogy képesek leszünk egy szociális Európát építeni.” Nagyon nehéz nem egyetérteni ilyen kijelentésekkel. Abból az interjúból, melyre székfoglaló beszéde után EP-képviselőkkel sor került, kiderült, hogy a biztos nem ismerte a magyar nyelv helyzetét saját országában. „Megismételek az Európai Bizottság álláspontját, amivel egyetértek. Romániában a kisebbségi jogok területén figyelemreméltó javulás tapasztalható. [...] Véleményem és a bizottság véleménye szerint a kisebbségi jogokat Romániában tiszteletben tartják.” Nem sokkal a biztos beiktatása után (e véleménnyel ellentétben) két fizika tanárt elbocsátottak a kolozsvári Babes–Bolyai egyetemről, mert többnyelvű (magyar–román–német) feliratokat tettek ki. Ezt azért tették, mert az egyetemi szenátus 2005-ös döntése ellenére ezek a többnyelvű feliratok teljesen hiányoztak.

5. Következtetések

Többen amellet érveltek, hogy az angolnak van a legtöbb esélye, hogy az európai *lingua francává* váljon.^{21[21]} E tanulmányban viszont amellet foglaltunk állást, hogy a magyarnak esélye van regionális *lingua francává* válni a Kárpát-medencében. Először is, Magyarország népességének majdnem 100%-a magyar anyanyelvű. Ez az arány magasabb, mint az etnikai magyarok aránya, mely a 2001-es népszámlálás adatai szerint 91,2% (ld. a 4. táblázatot). Magyarországon a nemzeti kisebbségek, romák és más etnikai csoportok is a magyart, az államnyelvet beszélik. Másodszor, a magyarországi magyarok 58%-a csakis az anyanyelvét ismeri. A magyarországi magyaroknak csak 25%a beszéli a magyar anyanyelve mellett a németet.^{22[22]} Ez azt jelenti, hogy a Kárpát-medence magyar központja nemcsak kedvez annak, hogy a magyar legyen e térség *lingua francája*, hanem emiatt már eleve minden más nyelvnek ilyen jellegű szerepe lehetetlen. Tehát sem az angolnak, sem a németnek nincsen esélye, hogy a Kárpát-medencében *lingua franca* legyen. Harmadszor, a Kárpát-medence népességének majdnem 40%-a magyarul beszél. Ez egyezik a magyar etnikum arányával. A magyar nyelvűek aránya ennél sokkal magasabb. A magyar nyelvet más etnikai csoportok is használják (ld. a 2. táblázatot). Negyedszer, jelöltpozíciója van a magyar nyelvnek a Kárpát-medencében nyelv-geopolitikai szempontból. A magyar nyelv szerkezeténél rokonságára nézve elüt a szomszédos nyelvektől. Emiatt a szomszédos nyelvek nem tudják a magyar nyelvet bekebelezni.^{23[23]} Ötödösör, a Kárpát-medencei magyar nyelv helyzete erősödik a térség nagyméretű európaizálásától. A magyar nyelvet jogilag elismerik nyolc Kárpát-medencei országban. Ezt a helyzetet erősíti az Európai Tanács Keretegyezménye a nemzeti kisebbségek védelméről és a Regionális és kisebbségi nyelvek európai chartája. Hatodszor, a térség európaizálása azt fogja eredményezni, hogy a szabad nyelvhasználatot nem tudják államhatárok korlátozni, holott főleg a szlovák és a román nacionalista politika a magyar nyelv szabad használatát akadályozni kívánja. Összegzésül: a magyar nyelvnek jó esélye van, hogy a Kárpát-medence *lingua francájává* legyen.

Könyvészet:

Ankerl Géza: *Anyanyelv, írás és civilizációk*. Budapest, 2004

Balogh Sandor: *Autonomy and the New World Order. A Solution to the Nationality Problem*. Toronto–Buffalo, 1999

Balázs Géza – Marác László (1996): Nyelv-geopolitika. *Magyar Nyelvőr*, 120. 31–48 old.

Bárdi Nándor – Éger György: *Útkeresés és integráció*. Válogatás a határon túli magyar érdekvédelmi szervezetek dokumentumaiból, 1989–1999, Budapest, 2000

Benő Attila – N. Szilágyi Sándor (szerk.): *Nyelvi közösségek – nyelvi jogok*. (A Szabó T. Attila-féle Nyelvi Intézet kiadványai 3.) Kolozsvár, 2006

^{21[21]} Philipson, 2003.

^{22[22]} Eurobarometer 243: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_243_en.pdf.

^{23[23]} Lásd Balázs – Marác, 1996.

Brubaker Rogers, Margit Feischmidt, Jon Fox, Liana Grancea: *Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town*. Princeton, 2006

Chaszar Edward: Trianon and the Problem of National Minorities. In: Király Béla K. – Peter Pastors – Ivan Sanders (szerk.): *Essays on World War I: Total War and Peacemaking, A Case Study on Trianon*. (War and Society in East Central Europe Vol. VI. Social Science Monographs.) New York, 1982, 479–491. old.

Csergo Zsuzsa: *Talk of the Nation: Language and Conflict in Romania and Slovakia*. London, 2007

Galántai József: *Trianon and the Protection of Minorities*. Budapest, 1992

Habermas Jürgen: *The Structural Transformation of the Public Sphere*. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society. New York, 1962

Halperin Morton H. – David J. Scheffer – Patricia L. Small: *Self-Determination in the New World Order*. Washington, 1992

Király Béla K. – Peter Pastors – Ivan Sanders (szerk.): *Essays on World War I: Total War and Peacemaking, A Case Study on Trianon*. (War and Society in East Central Europe Vol. VI. Social Science Monographs.) New York, 1982

Kollányi Károly: *Kárpáti trilógia*. Pomáz, 2005

Kocsis Károly (szerk.): *South Eastern Europe in Maps*. Budapest, 2005

Kocsis Károly – Bottlik Zsolt – Tátrai Patrik: *Etnikai térfolyamatok a Kárpát-medence határainkon túli régióiban (1989–2002)*. Budapest, 2006

Kocsis Károly – Eszter Kocsis-Hodosi: *Hungarian Minorities in the Carpathian Basin*. A Study in Ethnic Geography. Toronto-Buffalo, 1995

Kontra Miklós – Helga Hattyár (szerk.): *Magyarok és nyelvtörvények*. Budapest, 2002

Marác László: *Magyar Újjászületés: Politikai Elmélkedések Közép-Európáról*. Budapest, 2007

Marác László: Guarding the Hungarian Language and Identity in the New Europe: „The Nation Lives in Its Language”. In: Marác László (szerk.): *Expanding European Unity- Central and Eastern Europe*. (Yearbook of European Studies 11.) Amsterdam, 1999, 69–91. old.

Péntek János: Magyar nyelv, magyar nyelvhasználat Kolozsváron. In: Benő Attila – N. Szilágyi Sándor (szerk.): *Nyelvi közösségek – nyelvi jogok*. (A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet kiadványai 3.) Kolozsvár, 2006, 267–273 old.

Péntek János – Benő Attila: *Nyelvi kapcsolatok, nyelvi dominanciák az erdélyi régióban*. (A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet kiadványai 1.) Kolozsvár, 2003

Péntek János – Benő Attila 2005: Nyelvi jogok Romániában. In: Péntek János – Benő Attila (szerk.): *Nyelvi jogi környezet és nyelvhasználat*. (A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet kiadványai 2.) Kolozsvár, 2005, 95–121. old.

Phillipson Robert: *English-Only English? Challenging Language Policy*. London, 2003

Rónai András: *Atlas of Central Europe*. Budapest-Balatonfüred. Digital Fascimile Edition 1993. Budapest, 1945

Smith, Anthony D.: *National Identity*. London, Penguin Books, 1991

Tóth Ágnes (szerk.): *National and Ethnic Minorities in Hungary, 1920–2001*. (East European Monographs, No. DCXCVIII.) New York, 2005

Trifunovska Snežana (szerk.): *Minority Right in Europe – European Minorities and Languages*. The Hague, 2001

Honlapok

Eurobarometer 243:

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_243_en.pdf

Orban Leonard 2006: Commissioner designate for multilingualism, *Introductory statement*, European Parliament Hearing, Brussels, 27-11-2006.

Summary of hearing of Leonard Orban, Commissioner-designate for Multilingualism.

http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/008-329-331-11-48-901-20061127IPR00312-27-11-2006-2006-false/default_nl.htm

Szarka László: State Language, official language-the legal situation of the minority languages in East Central Europe (in Hungarian).

<http://adattar.adatbank.transindex.ro>

Vizi Balázs: The European Union and Minority Languages

<http://adattar.adatbank.transindex.ro>

Szotak Szilvia: Language Rights for Minorities in Austria with special reference to the Hungarian minority

<http://adattar.adatbank.transindex.ro>

Kollath Anna: The Language Rights of Minorities in the Slovenian Republic

<http://adattar.adatbank.transindex.ro>

Labádi Károly: Language Laws and Language Rights in Croatia

<http://adattar.adatbank.transindex.ro>

Péntek János – Benő Attila: Language Laws in Romania

<http://adattar.adatbank.transindex.ro>

Göncz Lajos: Minority Language Rights in the Federal Republic of Yugoslavia through the eyes of a Psychologist

<http://adattar.adatbank.transindex.ro>

Szabó Mihályi Gizella: Language Laws concerning the Slovakian Minority and the Field of Minority Language Use – with special reference to the Hungarian community

<http://adattar.adatbank.transindex.ro>

Beregszászi Anikó – Cserniczkó István: The De Jure and De Facto Opportunities for the Use of the Hungarian Language in Sub-Carpathia

<http://adattar.adatbank.transindex.ro>

Demeter Zayzon Mari: The Language Rights of Minorities in Hungary
